

În toamna anului 1924 P. P. Panaitescu este trimis la Paris, la « Școala Română din Franța », întemeiată de N. Iorga la Fontenay aux Roses, unde va sta pînă în 1926, spre a face cunoștință cu metodele de lucru ale istoriografiei și slavisticii occidentale. Între timp, în octombrie 1925 obține titlul de doctor în litere (istorie) și tot în acest an apar primele două monografii importante cu privire la relațiile româno-polone și româno-ruse: *Influența polonă* . . . și *Nicolae Spătarul Milescu*, ultima în « *Mélanges de l'Ecole Roumaine en France* ». În aceeași publicație se tipărește, în anul următor, amplul studiu despre *Influența lui Petru Movilă, arhiepiscop de Kiev în Principatele Române*. În sfîrșit, un articol din « *Revue des études slaves* » despre *Principele Dimitrie Cantemir și mișcarea intelectuală rusă sub Petru cel Mare* formulează cîteva idei de bază cu privire la influența culturală rusă asupra marelui cărturar român și în legătură cu rolul activ jucat de Cantemir în viața politică și intelectuală a Rusiei din epoca lui Petru I. Era un punct de vedere nou, care-și va găsi o dezvoltare și o argumentare completă peste trei decenii, într-o amplă monografie.

Aceste studii, care fixau direcțiile principale pe care se va dezvolta opera sa de cercetător al relațiilor româno-slave, consacră în tinărul de 26 de ani pe acela care, preluînd și continuînd tradițiile școlii lui Ioan Bogdan, le va îmbogăți cu noi orientări în istoria universală și cu simțul adînc al *proceselor* istorice și culturale, calități pe care urmărea să le transmită elevilor săi marele Nicolae Iorga.

O admirație și un interes statornic le-a manifestat față de opera și concepția cititorului istoriografiei române moderne și gînditorului democrat-revoluționar, Nicolae Bălcescu. Faptul că prima lucrare de proporții, pe care o serie la 20 de ani, (publicată treptat în « *Convorbiri literare* », 1920—1922) este o biografie a lui Bălcescu, nu reprezintă o întîmplare. În cîteva rînduri, ca editor, autor de studii introductive sau articole de popularizare, și recenzent al ediției critice întocmite de G. Zane, P. P. Panaitescu va reveni la Bălcescu, a cărui operă și personalitate constituie una din temele preferate.

În dezvoltarea istoriografiei române dintre cele două războaie mondiale, P. P. Panaitescu se înscrie astfel ca un urmaș al lui Ioan Bogdan, cu profunde și structurale aprehensiuni față de maniera genial-romantică inaugurată de Hașdeu și continuată, în parte, de N. Iorga.

Cu Nicolae Bălcescu și Ioan Bogdan, P. P. Panaitescu a împărtășit statornic convingerea că istoria unui popor este în primul rînd istoria dezvoltării sale *interne*, a evoluției sale economice, sociale și culturale, a instituțiilor sale, a tot ceea ce susține, ca o armătură materială și morală, mai puțin vizibilă și spectaculoasă, dar decisivă, manifestările politice răsunătoare sau marile izbînzii intelectuale individuale. Resorturile adînci ale victoriilor pe cîmpul de luptă sau la masa tratativelor, ca și explicația apariției unor genii ale științei și artei, trebuie să fie căutate — ca și cauzele scăderilor sau înfrîngerilor, de altfel — în adîncimile vieții economice și sociale, în activitatea de zi cu zi a maselor anonime și în starea morală și intelectuală generală a unei epoci date. În lumina acestei concepții vor fi elaborate cele trei monografii, cu un pronunțat caracter programatic, despre *Mihai Viteazul* (1936), *Mircea cel Bătrîn* (1944) și *Dimitrie Cantemir* (1958). Și tot ea îl va îndruma către studiul timpuriu și recunoașterea valorii metodei materialist-istorice. « Materialismul istoric adoptat de istorici a adus o imensă lărgire de orizonturi, a fost un izvor bogat de explicații . . . Dar acolo unde materialismul istoric a avut o influență mai adîncă